ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในการคัดค้านโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว จังหวัดพัทลุง

The Social Movement opposing the Ban Muang Takua Dam Project in Phatthalung Province

ดร.นิธิตา สิริพงศ์ทักษิณ (Dr.Nithita Siripongtugsin)[1]*

(Received: *August 9, 2023;* Revised: *October 6, 2023;* Accepted: *October 11, 2023*)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสำเร็จของการใช้ยุทธวิธีเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบในพื้นที่ตำบลหนองธง อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง ซึ่งรวมตัวกันเคลื่อนไหวคัดค้านในนามกลุ่มรักษ์โตนสะตอ โดยใช้ข้อมูลในเชิงคุณภาพซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เจาะลึกจากกลุ่มที่เกี่ยวข้องทั้งชาวบ้านกลุ่มรักษ์โตนสะตอและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัย พบว่า มีการใช้รูปแบบยุทธวิธีและกลยุทธ์ที่หลากหลายและพัฒนาสู่นวัตกรรมทางยุทธวิธี ทั้งยุทธวิธีท้าทายที่ปราศจากความรุนแรง เช่น การชุมนุม การนั่งประท้วงและอารยะขัดขืน และยุทธวิธีช่องทางระบบการเมืองปกติ เช่น การล็อบบี้ นอกจากนี้ยังใช้วิธีการแทรกแซงของนักเคลื่อนไหวอีกด้วย ได้แก่ การแจกจ่ายข้อมูล ความร่วมมือกับเครือข่ายองค์กรต่างๆ การสื่อสารทางตรง การเผยแพร่ทางสื่อ และการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ จะเห็นว่าแม้กลุ่มรักษ์โตนสะตอที่มีความคับข้องใจและมีทรัพยากรไม่มากนัก แต่ก็สามารถเคลื่อนไหวจนบรรลุผลสำเร็จโดยกรมชลประทานต้องระงับการดำเนินโครงการ ความสำเร็จของการเคลื่อนไหวคัดค้านเกิดจากพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็งในความเชื่อมั่นศักยภาพของชุมชนและการสร้างความสมดุลของสิ่งแวดล้อม การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและการพัฒนานวัตกรรมยุทธวิธีที่หลากหลายในการคัดค้านโครงการ ซึ่งอาจจะนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นๆที่ได้รับผลกระทบจากโครงการขนาดใหญ่ของภาครัฐ

ABSTRACT

This article aimed to study the success of the strategies of the people as Rak Ton Sator group applied oppose the construction plan of Ban Muang Takua Dam Project affected community in Nong Thong Sub-district, Pa Bon District, Phatthalung Province. The research methods based on qualitative data upon primary and secondary sources as well as a review of the literature review, non-participative observation, including in-depth interviews with Rak Ton Sator group and government officials. Result indicated effectiveness of diverse and innovation tactics in name of Rak Ton Sator group movement through mainstream tactics such as lobbying and nonviolent mobilization tactics, including rallies, sit ins and civil disobedience. The success of social movements like the Rak Ton Sator group included grievances

[1]*Corresponding author: drnithita@gmail.com*

**รองศาสตราจารย์ ภาควิชาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง*

**Associate Professor, Department of Public Administration, Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University*

and few internal resources appearing in movement. The success of the opposing movement stems from a strong social, cultural and community foundation including confidence in the villagers' potential and environmental balance. Creating community participations and the use of diverse tactics to oppose the project may be applied as a model for other area affected by other large-scale projects of the government.

คำสำคัญ: ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว โครงการอ่างเก็บน้ำ
Keywords: Social movement, Tactical movement, Dam project

บทนำ

การเคลื่อนไหวของประชาชนในการเรียกร้องและปกป้องชุมชนของตนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการขนาดใหญ่ของภาครัฐในการพัฒนาแหล่งน้ำเกิดขึ้นอยู่เสมอจากนโยบายการพัฒนาของรัฐ เช่น โครงการเขื่อนท่าแซะ โครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น เป็นต้น ขณะที่ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่โครงการ มีวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชนที่ต้องพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ จึงวิตกว่าจะมีผลต่อการประกอบอาชีพและคุณภาพชีวิต ทำให้ชุมชนต่อต้าน รวมทั้งที่ผ่านมาเรื่องการชดเชยต่อผู้เสียประโยชน์หรือผู้เสียสละในโครงการพัฒนาของภาครัฐ ไม่มีการชดเชยค่าเสียโอกาสในการประกอบอาชีพอนาคต เพียงแต่ชดเชยตามมูลค่าทรัพย์สินในปัจจุบันเท่านั้น [1]

เมื่อพิจารณาถึงความหมายของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม McCarthy and Zald [2] นิยามว่า การเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นชุดของความเชื่อของขบวนการประชาชนต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม การจัดสรรผลประโยชน์ในสังคม ลักษณะของขบวนการทางสังคมแตกต่างจากผู้กระทำการรวมหมู่ประเภทอื่นๆอย่างไร โดยขบวนการทางสังคม หมายถึง การเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลจำนวนมากพอสมควรเข้าด้วยกันเป็นผู้กระทำการรวมหมู่ (a collective actor) โดยที่ปัจเจกบุคคลเหล่านั้นเข้าใจว่าตนมีผลประโยชน์ร่วมกันหรือโดยทั่วไปแล้วมีความมีตัวตนหรืออัตลักษณ์ (identity) [3] การเคลื่อนไหวของผู้รับผลประโยชน์โดยตรง (the beneficiary constituency) มักเป็นคนจนหรือผู้ไม่มีอำนาจทางการเมืองมากพอที่จะทำให้เกิดการเคลื่อนไหวได้ด้วยตนเอง ดังนั้นกลุ่มคนเหล่านี้จึงต้องพยายามหากลุ่มคนจากภายนอกเข้ามาสนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่มพวกตน และมีรูปแบบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวท้าทายระบบการเมืองปกติ [4-5]

ขบวนการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วจากการรวมตัวของชาวบ้านชุมชนเหมืองตะกั่ว หมู่ 1 ตำบลหนองธง อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง เริ่มมีการคัดค้านโครงการในปีพ.ศ.2557 เนื่องจากกรมชลประทานเข้ามารังวัดที่ดินและก่อสร้างอาคาร เพื่อเตรียมดำเนินการโครงการดังกล่าว ซึ่งแกนนำคัดค้านมองว่าโครงการนี้จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและกระทบต่อระบบนิเวศ เนื่องจากกรมชลประทานใช้พื้นที่บริเวณน้ำตกโตนสะตอในการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ รวมทั้งการขาดความเชื่อมั่นในกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของกรมชลประทาน โดยมีการร้องเรียนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ต่อมาคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้ออกรายงานการตรวจสอบที่ 864/2558 ลงวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2558 มีมติว่าไม่มีความจำเป็นในการสร้างอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว และมีหนังสือถึงกรมชลประทานให้ระงับโครงการในวันที่ 7 กันยายน พ.ศ.2558 เนื่องจากประชาชนคัดค้านการก่อสร้างโดยมีความเห็นว่าการรับฟังความคิดเห็นไม่ครบถ้วนทุกด้าน และมีรายชื่อประชาชน 381 คนที่คัดค้านการดำเนินโครงการ ต่อมาเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ.2558 นายอำเภอป่าบอนมีหนังสือแจ้งแผนการจัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนใน

พื้นที่ เพื่อรับฟังการแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการน้ำโดยวิธีอื่นที่เกิดผลกระทบต่อประชาชนน้อยที่สุด ครั้งที่ 1 วันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ.2558 และครั้งที่ 2 วันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ.2558 [6]

จุดเริ่มของโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว สืบเนื่องมาจากนายโสภณ กสิวงศ์ ประธานสภาราษฎรจังหวัดพัทลุง ได้ทำหนังสือถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ.2533 ระบุว่ามีการตัดไม้ทำลายป่าบริเวณเทือกเขาบรรทัด ทำให้เกิดผลกระทบขาดแคลนน้ำ สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี จึงทำหนังสือถึงกรมชลประทานเพื่อศึกษารายละเอียดความเป็นไปได้ของการสร้างอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว ที่ตั้งหมู่ 1 ตำบลหนองธง อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง โดยกรมชลประทานได้กำหนดลักษณะของโครงการว่าเป็นโครงการชลประทานขนาดกลาง ความจุกักเก็บน้ำ 10.14 ล้านลูกบาศก์เมตร มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งน้ำในการอุปโภคบริโภค เป็นแหล่งกักเก็บน้ำต้นทุนเพื่อการเกษตร ลักษณะเป็นเขื่อนดินถมแบบแบ่งส่วน ความกว้างสันเขื่อน 8 เมตร ความยาวสันเขื่อน 420 เมตร ความสูงเขื่อน 48 เมตร วงเงินงบประมาณโครงการรวมทั้งสิ้น 800 ล้านบาท ตามแผนงบประมาณปีพ.ศ. 2560-2563 แต่ในปีพ.ศ.2564 มีการตั้งงบประมาณในกรมชลประทาน โดยเป็นค่าทำนบดินหัวงานและอาคารประกอบ เป็นงบประมาณปี 2564 จำนวน 130 ล้านบาท และงบผูกพันทั้งหมดตั้งแต่ปีพ.ศ.2564-2566 จำนวน 650 ล้านบาท [7] โดยใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติบริเวณเทือกเขาบรรทัดจำนวน 290.63 ไร่ และพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเทือกเขาบรรทัดจำนวน 188.45 ไร่ มีพื้นที่ราษฎรถือครอง 407 ไร่ 106 แปลง จำนวน 112 ราย ซึ่งคาดว่าจะสามารถส่งน้ำไปแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ตำบลหนองธงในช่วงหน้าแล้งได้มากกว่า 7,500 ไร่ จำนวน 2,090 ครัวเรือน ประมาณ 7,700 คน โครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วยังเป็นโครงการที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ทรงพระกรุณารับไว้เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตามที่สำนักเลขาธิการพระบรมมหาราชวังได้มีหนังสือที่ รล 0005/19189 ลงวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2548 แจ้งว่าได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯรับโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วไว้เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตามที่ผู้นำท้องถิ่นในตำบลหนองธง จำนวน 10 ราย ได้ร่วมลงนามในหนังสือถวายฎีกาขอพระราชทานก่อสร้างอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วเมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ.2546 ซึ่งประสบปัญหาความเดือดร้อนจากการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการใช้น้ำเพื่อการเกษตรในช่วงหน้าแล้ง [6]

กรมชลประทานได้พยายามดำเนินการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ.2555 ซึ่งจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมแล้วเสร็จในปีพ.ศ.2556 ต่อมาเมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ.2556 กรมชลประทานได้จัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ 9 หมู่บ้านจำนวน 74 คน โดยร้อยละ 84 เห็นด้วยกับการดำเนินโครงการ [6] ในขณะที่สภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองธงก็มีมติยืนยันความต้องการโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ.2562

ชาวบ้านเหมืองตะกั่วที่คัดค้านโครงการโดยใช้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มรักษ์โตนสะตอ” ได้เคลื่อนไหวคัดค้านโดยให้เหตุผลว่าการสร้างอ่างเก็บน้ำเป็นการแสวงหาผลประโยชน์จากการก่อสร้าง เนื่องจากในพื้นที่ข้างเคียงมีแหล่งกักเก็บน้ำอยู่แล้ว 4 แห่ง คือ อ่างเก็บน้ำคลองป่าบอน ที่กักเก็บน้ำคลองสะตอ ฝายคลองนกยูงและอ่างเก็บน้ำคลองหัวช้าง โดยได้หาแนวร่วมในการระดมทรัพยากร มียุทธวิธีในการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องและหลากหลายทั้งการใช้วิธีชุมนุมประท้วงและยุทธวิธีช่องทางระบบการเมืองปกติ แสดงถึงกระบวนการเรียกร้องและความต้องการการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน ซึ่งทำให้การเคลื่อนไหวคัดค้านประสบความสำเร็จ โดยกรมชลประทานจำต้องระงับโครงการ จากการประชุมคณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณพ.ศ.2564 ในวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2563 ปรากฏว่าที่ประชุมลงมติคะแนนเสียงให้ตัดงบการสร้าง 22 เสียง และเห็นด้วยให้สร้างต่อ 21 เสียง จึงมีมติเสียงข้างมากชนะไปด้วยคะแนน 22 ต่อ 21 เสียง ส่งผลให้โครงการนี้จำต้องถูกระงับไปในปีงบประมาณพ.ศ. 2564 ต่อมารัฐมนตรีว่าการ

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ลงนามในคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการศึกษาข้อเท็จจริงโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว ที่ 2/2563 ลงวันที่ 3 กันยายน พ.ศ.2563 เพื่อให้ได้ข้อมูลข้อเท็จจริงสำหรับประกอบการพิจารณาในการแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในการดำเนินการโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว ซึ่งบรรลุผลสำเร็จตามข้อเรียกร้องของชาวบ้านในนามกลุ่มรักษ์โตนสะตอที่ต้องการให้มีการศึกษาแนวทางดำเนินการบริหารจัดการน้ำโดยมีผลกระทบกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด ความสำเร็จในการเคลื่อนไหวคัดค้านดังกล่าวจึงมีความน่าสนใจในการศึกษาการใช้ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์โตนสะตอในการปกป้องสิทธิของบุคคลและชุมชนที่ได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติจากสำนึกรักและหวงแหนทรัพยากรของชุมชนและคุ้มครองวิถีชีวิตของตนเองที่เป็นอยู่ให้ยั่งยืนตลอดไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความสำเร็จของการใช้ยุทธวิธีเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วของชาวบ้านเหมืองตะกั่วในพื้นที่ตำบลหนองธง อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในการเคลื่อนไหวคัดค้านของกลุ่มรักษ์โตนสะตอตั้งแต่พ.ศ.2558-2565 แบ่งได้เป็น 3 ส่วน คือ

1. การทบทวนวรรณกรรม ในการศึกษานี้ใช้แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เนื่องจากการเคลื่อนไหวของผู้รับผลประโยชน์โดยตรง (the beneficiary constituency) มักเป็นคนจนหรือผู้ไม่มีอำนาจทางการเมืองมากพอที่จะทำให้เกิดการเคลื่อนไหวได้ด้วยตนเองดังนั้นกลุ่มคนเหล่านี้จึงต้องพยายามหากลุ่มคนจากภายนอกเข้ามาสนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่มพวกตน [2] และมีรูปแบบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวท้าทายระบบการเมืองปกติ [4-5] ส่วนงานศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการเคลื่อนไหว รูปแบบยุทธวิธีและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จและล้มเหลว พบว่า อุปสรรคในการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวเกิดจากปัจจัยภายใน ได้แก่ การขาดแกนนำ/ผู้นำ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ โครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่ปิด สื่อมวลชนมีการตอบรับในระดับแคบเพียงท้องถิ่นเท่านั้น ไม่มีสื่อระดับชาติให้ความสนใจ [8] นอกจากนี้ความพร้อมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดจากการประสานกับองค์กรต่างๆเพื่อระดมมวลชน ความต่อเนื่องในการเข้าร่วมกิจกรรม อย่างไรก็ตามอุปสรรคของกลุ่มเกิดจากฝ่ายตรงข้ามปล่อยข่าวลือ การปิดเส้นทางเพื่อสกัดกั้นการร่วมชุมนุม [9]

2. การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ส่วนดังนี้ 1)การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการเก็บข้อมูลที่รวบรวมจากเอกสารทางวิชาการต่างๆ เช่น วารสาร บทความ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และเอกสารรายงานการประชุม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเรื่องที่ศึกษาว่ามีประเด็นที่น่าสนใจอะไร และมีผู้ศึกษามากน้อยเพียงใด 2)การเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว การเลือกตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยยึดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อให้ได้ตัวอย่างที่เหมาะสมกับแนวคิด และวัตถุประสงค์ของการศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ แกนนำกลุ่มรักษ์โตนสะตอ สมาชิกกลุ่มรักษ์โตนสะตอ และผู้นำชุมชน ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ตลอดจนการสัมภาษณ์เจาะลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมี

โครงสร้างเพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ที่ครอบคลุม นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างโดยมีคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นได้โดยอิสระ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและให้ได้ข้อมูลที่ละเอียด

3. การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้มาประกอบและยืนยันการวิเคราะห์ ในการตีความเพื่อความถูกต้อง โดยใช้ตรรกะแบบอุปนัย (Inductive Method) เป็นพื้นฐาน โดยการใช้ข้อมูล ข้อเท็จจริงที่เป็นรูปธรรม นำมาจำแนก แยกแยะ เปรียบเทียบและเชื่อมโยงตรรกะเพื่อสรุป รวมกับการใช้การตีความ (Interpretative) เชิงบรรยายอย่างเข้มข้น (Thick Description) เพื่ออธิบายข้อมูลเหตุการณ์เชิงความคิด เนื่องจากเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกต นอกจากนี้ยังใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) นำเสนอในลักษณะของการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ และการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) โดยการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ จะช่วยทำให้ข้อมูลที่ได้มามีความครบถ้วนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิจัยโดยแบ่งเป็นสองส่วนหลัก ได้แก่ การก่อรูปของกลุ่มรักษ์โตนสะตอ และยุทธวิธีการเคลื่อนไหวคัดค้านของกลุ่ม

1. การก่อรูปของ “กลุ่มรักษ์โตนสะตอ”

“กลุ่มรักษ์โตนสะตอ” เป็นกลุ่มแกนนำในการต่อสู้คัดค้านการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว ตั้งแต่พ.ศ.2558 โดยกลุ่มเกิดขึ้นมาจากการรวมตัวของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ 1 ตำบลหนองธง อำเภอป่าบอน เป็นชุมชนมุสลิมที่มีสายสัมพันธ์แบบเครือญาติ ซึ่งชุมชนนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่ก่อสร้างโครงการ รวมทั้งบริเวณน้ำตกโตนสะตอซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของจังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายของโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว

การก่อตัวของกลุ่ม เป็นการรวมตัวของกลุ่มคนหนุ่มสาว จำนวน 5 คน อายุประมาณ 20-40 ปีที่มีความคิดเหมือนกันว่า “ไม่ประสงค์จะให้มีการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว” และร่วมกันหาแนวทางในการคัดค้านต่อต้าน มีสมาชิกประมาณ 25 คน แกนนำของกลุ่มรักษ์โตนสะตอ ได้แก่ ผู้นำรุ่นหนุ่มสาว ซึ่งเคยผ่านการต่อสู้ชีวิตภายนอกชุมชน ได้รับการศึกษาในระดับปริญญาตรี ส่วนใหญ่ยังไม่มีครอบครัว มีความได้เปรียบเรื่องความว่องไวและความกล้าได้กล้าเสีย เพราะแกนนำต้องอาศัยความกล้าหาญในการตัดสินใจเพื่อต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงหรือผลกระทบจากภายนอกที่เข้ามามีผลต่อวิถีชีวิตปกติของชุมชน ซึ่งเป็นการต่อสู้กับอำนาจรัฐและกลุ่มอิทธิพลในพื้นที่จังหวัดพัทลุง จึงเป็นเรื่องที่มีความเสี่ยงต่อชีวิตและครอบครัว เนื่องจากมีรูปแบบการใช้ความรุนแรงจากฝ่ายสนับสนุนโครงการที่ยิงข่มขู่บ้านของแกนนำฝ่ายคัดค้าน

กลุ่มมีกระบวนการรวมกลุ่ม และพัฒนาความเข้มแข็งโดยการวางรากฐานของกลุ่มให้มั่นคงและขยายแนวร่วมโดยสร้างความรู้ ความเข้าใจให้กับสมาชิกภายในกลุ่ม เพื่อให้เห็นความต้องการของตนเองอย่างแท้จริงเกี่ยวกับแนวคิดเหตุผลของการคัดค้าน โดยใช้วิธีการสร้างการรับรู้ให้สมาชิกเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ความเป็นมาของโครงการ รับรู้กระบวนการ ขั้นตอนที่ถูกต้องของการก่อสร้างโครงการที่ควรจะเป็นตามกฎหมาย และชี้ให้สมาชิกเห็นถึงขั้นตอนกระบวนการที่ไม่ถูกต้องในการดำเนินโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วของภาครัฐ รวมทั้งให้สมาชิกตระหนักถึงความไม่ชอบธรรมของกระบวนการดังกล่าวในอันที่จะเรียกร้องให้เกิดความชอบธรรมในการดำเนินการ เพื่อให้สมาชิกสามารถมองเห็นเหตุผลที่แท้จริงของตนว่าเพราะเหตุใดจึงต้องลุกขึ้นมาเพื่อปกป้องวิถีชุมชนให้คงอยู่ต่อไป เท่ากับเป็นการปลดปล่อยการตระหนักรู้ให้กับสมาชิกของกลุ่ม โดยกลุ่มรักษ์โตนสะตอได้จัดกิจกรรมที่สร้างเสริมการสร้างจิตสำนึกชุมชนในการรักษาและหวงแหนน้ำตกโตนสะตอมาอย่างต่อเนื่องให้กับสมาชิก เช่น กิจกรรมการพัฒนาน้ำตกโตนสะตอเดือนละครั้ง กิจกรรมเครือข่ายจิตอาสาในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

นอกจากจะสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่สมาชิกแล้ว ยังใช้วิธีการในการหาแนวร่วมจากคนในชุมชนโดยการจัดทำเอกสารเผยแพร่ เปิดเวทีสาธารณะสร้างการรับรู้ และจัดกลุ่มเพื่อไปพูดคุยให้ข้อมูลกับชาวบ้านโดยตรง เพราะบางคนยังไม่มีความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับขั้นตอนการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำ เช่น การประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA) กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนโดยการทำประชาพิจารณ์ ตลอดจนผลกระทบจากโครงการที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนและสิ่งแวดล้อม เรื่องกฎหมาย เรื่องสิทธิต่างๆ เป็นการสร้างการรับรู้เบื้องต้นและสร้างฐานความรู้ที่มั่นคง และให้สมาชิกไปเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ครอบครัวและเครือญาติต่อไป เพื่อเป็นการกระจายข้อมูลและสร้างเครือข่ายพันธมิตร

โครงสร้างของกลุ่มรักษ์โตนสะตอ มีแกนนำประมาณ 5-6 คน มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกภายในกลุ่ม ซึ่งในการทำหน้าที่ของแต่ละฝ่ายจะมีสมาชิกบางคนที่ต้องทำงานมากกว่าหนึ่งหน้าที่ ประกอบด้วย 1)ฝ่ายอำนวยการ ทำหน้าที่วางแผนการจัดการ การประสานงานกับเครือข่ายต่างๆ ตลอดจนการประเมินสถานการณ์ในการเคลื่อนไหวและพัฒนายุทธวิธี วางแผนการเคลื่อนไหว 2)ฝ่ายรวบรวมข้อมูลและเผยแพร่ข้อมูล ทำหน้าที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน และจัดเตรียมข้อมูล อุปกรณ์ในการเผยแพร่ เช่น ป้ายผ้า แผ่นพับ แผนที่ รวมทั้งค้นคว้าข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่างๆ รวบรวม เก็บรักษาเอกสารข้อมูลและสื่อต่างๆสำหรับใช้ในการเคลื่อนไหว 3)ฝ่ายกิจกรรมและการเคลื่อนไหว ทำหน้าที่ออกแบบกิจกรรมต่างๆเพื่อส่งเสริมแนวทางการเคลื่อนไหวของกลุ่ม 4)ฝ่ายสร้างเครือข่ายและแนวร่วม ทำหน้าที่ประสาน จัดหาภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง และระดมมวลชนในการเคลื่อนไหว โดยพบว่ามีการหาแนวร่วมจากสาธารณชนโดยถ่ายทอดข้อมูลผ่านสื่อท้องถิ่น และสื่อหลักด้วย เช่น “รายการนักข่าวพลเมือง” “รายการแลต๊ะแลใต้” ของไทยพีบีเอส “คลิปนอกเมือง” นำเสนอผ่านทางยูทูป “The Story of แม่หญิงไฟท์” ผ่านทางเฟซบุ๊ก ผลจากการนำเสนอนี้ส่วนหนึ่งทำให้เกิดการระดมความช่วยเหลือในการส่งกำลังใจและทรัพยากรต่างๆทั้งข้อมูล เงินและอาหารให้แก่กลุ่มรักษ์โตนสะตอตลอดช่วงเวลาของการเคลื่อนไหวต่อสู้ 5)ฝ่ายระดมทุน ทำหน้าที่จัดหางบประมาณ อาหาร อุปกรณ์เครื่องมือสำหรับใช้ในการเคลื่อนไหว และเป็นผู้เก็บรักษางบประมาณ ทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย รายงานข้อมูลเกี่ยวกับการเงินในการเคลื่อนไหว ซึ่งในส่วนของเงินนั้น มีข้อสังเกตว่าแกนนำจะไม่ “เก็บเงิน” ไว้ที่ตนเองเลย ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยสร้างความน่าเชื่อถือ ไม่ทำให้สมาชิกเกิดความเคลือบแคลงสงสัยในตัวผู้นำเกี่ยวกับผลประโยชน์ ความไว้วางใจในแกนนำจึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญอย่างมากในการเคลื่อนไหว

2. ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวคัดค้านของกลุ่ม

จุดเริ่มของการเคลื่อนไหวชุมนุมหน้าศาลากลางจังหวัดพัทลุงของกลุ่มรักษ์โตนสะตอเกิดจากกรมชลประทานได้เร่งรัดจัดทำรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้นฉบับใหม่เพื่อใช้แทนฉบับเดิม พ.ศ. 2556 ที่พบข้อมูลผิดพลาดจากการคัดลอกข้อมูลของโครงการในจังหวัดเพชรบูรณ์ จึงได้ว่าจ้างบริษัทเอกชน มูลค่าการว่าจ้าง 9 ล้านบาท เพื่อศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น (IEE) ใหม่อีกครั้ง ระยะเวลาจ้างศึกษา 330 วัน โดยเริ่มสัญญาวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ.2562 สิ้นสุดสัญญาวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ.2563 เพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการขออนุญาตใช้พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด โดยมีการเก็บข้อมูลในพื้นที่ก่อนจะหมดสัญญาเพียง 15 วันเท่านั้น โดยสำนักบริหารโครงการ กรมชลประทานกำหนดการประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 โครงการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้นอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว ในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ.2563 เวลา 12.30-16.00 น. ณ ศาลาประชาคมหมู่บ้าน หมู่ 5 ตำบลหนองธง อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง เพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีข้อสังเกตว่าการจัดรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของกรมชลประทานหลีกเลี่ยงที่จะจัดในพื้นที่หมู่ 1 บ้านเหมืองตะกั่วซึ่งเป็นพื้นที่ของกลุ่มผู้คัดค้านและเป็นพื้นที่ตั้งโครงการ ในขณะที่กรมชลประทานมีการดำเนินการล้มไม้ไว้เรียบร้อยแล้วเพื่อเตรียมสร้างสำนักงาน เนื้อที่ประมาณ 20 ไร่ และมีการจัดทำบัญชีค่าเวนคืนเรียบร้อยแล้วเพื่อเตรียมจะจ่ายค่าเวนคืน ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากรมชลประทานเตรียมดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องโดยไม่ชี้แจงผลกระทบและทบทวนโครงการแต่อย่างใด ดังนั้นกลุ่มผู้คัดค้านจึงได้เคลื่อนไหว

เรียกร้องให้มีการยุติการสร้างอ่างเก็บน้ำโดยรวมตัวกันไปชุมนุมประท้วงที่หน้าศาลากลางจังหวัดพัทลุง ซึ่งสามารถวิเคราะห์แนวทางการเคลื่อนไหวและรูปแบบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์โตนสะตอได้ ดังนี้

1) ยุทธวิธีท้าทายขัดขวางระบบการเมืองปกติ การเคลื่อนไหวขบวนการทางสังคมเป็นกลยุทธ์หรือเครื่องมือสำหรับการต่อสู้ของกลุ่มคนที่ถูกกีดกันออกจากระบบการเมืองปกติ (excluded group) กลุ่มรักษ์โตนสะตอเลือกพื้นที่ในการเคลื่อนไหวทางสังคมทั้งในเมืองและในท้องถิ่นเพื่อสื่อสารไปยังพื้นที่ต่างๆทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพื่อให้เป้าหมายการเคลื่อนไหวมีความชัดเจนและต่อเนื่อง โดยจัดเวทีสาธารณะในพื้นที่ที่เป็นสาเหตุของความเดือดร้อนในพื้นที่หมู่ 1 บ้านเหมืองตะกั่ว ต่อมาได้จัดระดมทีมให้ข้อมูลกับผู้คนในบริเวณใกล้เคียงจังหวัดพัทลุง เพื่อขยายแนวร่วมเพื่อเป้าหมายในการเคลื่อนไหวชุมนุมนอกพื้นที่ซึ่งเป็นสถานที่ราชการสำคัญ ดังนี้

- **ครั้งที่ 1 การชุมนุมหน้าศาลากลางจังหวัดพัทลุง**เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม - 20 สิงหาคม พ.ศ.2563 โดยกลุ่มรักษ์โตนสะตอปักหลักชุมนุมเพื่อยื่นหนังสือถึงนายกรัฐมนตรีผ่านผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุงเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีสั่งยุติโครงการ โดยการสร้างพื้นที่ข่าวเพื่อสื่อสารกับสังคม อาศัยการกระทำดังกล่าวเพื่อปลุกจิตสำนึกและมโนสำนึกของผู้คนในสังคมให้ตระหนักถึงความเดือดร้อนต่างๆของผู้กระทำการจากนโยบายให้ผู้คนในสังคมหันมาเห็นด้วยหรือสนับสนุน เนื่องจากผู้เข้าร่วมขบวนการไร้เงิน ไร้ทรัพยากร ไร้สื่อของตนเอง จึงกำหนดให้ต้องใช้ยุทธวิธีดังกล่าวในการเคลื่อนไหวต่อสู้ ซึ่งต้องอาศัยความกล้าได้กล้าเสียของผู้กระทำการโดยการนั่งประท้วงนอนรอคำตอบจากนายกรัฐมนตรี ซึ่งการดำเนินกลยุทธ์การเคลื่อนไหวของกลุ่มเป็นไปในลักษณะการคิดวันต่อวันในการบังคับให้ผู้มีอำนาจใส่ใจต่อข้อเรียกร้องของกลุ่ม ทั้งนี้ยุทธวิธีขึ้นอยู่กับการตอบโต้หรือการต่อรองของฝ่ายรัฐเป็นสำคัญด้วย กลยุทธ์ในการต่อสู้ต้องคิดวันต่อวัน สมาชิกทุกคนเชื่อแกนนำไม่มีความคิดแตกแยก โดยมียุทธวิธีก่อนจะเคลื่อนตัวไปศาลากลางจังหวัด ทางขบวนการได้เดินประท้วงในตัวเมืองจังหวัดก่อน เพื่อให้ผู้คนในเมืองได้รับรู้ว่าทางกลุ่มต้องการมาเรียกร้องเรื่องอะไร โดยมีผู้ร่วมเคลื่อนไหวครั้งนี้ประมาณ 20-30 คน เมื่อยื่นหนังสือแล้วระหว่างที่นอนรอคำตอบตั้งแต่วันที่ 17 สิงหาคม-20 สิงหาคม พ.ศ.2563 ฝ่ายรัฐมีความพยายามใช้ยุทธวิธีต่างๆในการตอบโต้การชุมนุม เช่น วิธีการตีวงล้อมโดยการปล่อยข่าวข่มขู่ผู้มาชุมนุมว่าจะมีการจับกุมผู้ประท้วงทั้งหมด ปล่อยข่าวลวงว่าชาวบ้านที่จะตามมาสมทบไม่มาร่วมชุมนุมด้วยแล้ว และทุกวันมีการส่งเจ้าหน้าที่ป้องกันจังหวัดมาเจรจากับแกนนำเพื่อกดดันขอให้ยุติการชุมนุม

อย่างไรก็ตามเนื่องจากจำนวนผู้ชุมนุมมีไม่มาก ทำให้แกนนำสามารถสื่อสารกับสมาชิกได้โดยตรง อาศัยการพูดคุยกันทุกเย็น บางครั้งต้องคุยกันวันละ 3-4 ครั้งเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน ดังนั้นพลวัตของยุทธวิธีการเคลื่อนไหวและการพัฒนายุทธวิธีมักเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายต่อต้านและการตอบโต้จากรัฐทำให้ขบวนการต้องปรับเปลี่ยนการต่อสู้ไปสู่อีกวิธีการหนึ่งอยู่ตลอดเวลาและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในการเลือกใช้แต่ละวิธีเพื่อเอาชนะการจัดการของรัฐ ต่อมาฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐได้ทำหนังสือออกมาว่าการชุมนุมประท้วงหน้าศาลากลางจังหวัดเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย โดยกีดขวางทางจราจร หากไม่ออกจากพื้นที่จะถือว่ากระทำผิดกฎหมาย แกนนำจึงได้ประชุมร่วมกันโดยมีนายประสิทธิชัย หนูนวลเป็นที่ปรึกษากลุ่มคนสำคัญในการชุมนุมครั้งนี้ จึงได้ข้อสรุปร่วมกันว่าให้ยกเลิกการชุมนุมเคลื่อนไหวก่อนจากการที่ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุงออกคำสั่งเพื่อขับไล่ผู้ชุมนุม ด้วยฝ่ายรัฐทราบว่าทางกลุ่มผู้คัดค้านจะจัดเวทีใหญ่ในคืนนั้น โดยเรียกชาวบ้านมาสมทบเพิ่มเติม

- **ครั้งที่ 2 การชุมนุมหน้ากระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และทำเนียบรัฐบาล**เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม -3 กันยายน พ.ศ.2563 การเคลื่อนไหวชุมนุมของกลุ่มรักษ์โตนสะตอเพื่อมุ่งหน้าสู่กรุงเทพมหานครเกิดจากความคิดของแกนนำกลุ่มที่ต้องการใช้กลยุทธ์ “พลิกวิกฤตเป็นโอกาส” เนื่องจากการเรียกร้องของกลุ่มกำลังได้รับความสนใจจากสื่อ ทำให้กลุ่มต้องเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องโดยทันที ภายหลังกลับจากการชุมนุมหน้าศาลากลางจังหวัดพัทลุงได้เพียงสองวัน โดยใช้กลยุทธ์การชุมนุมในพื้นที่ที่เป็นสัญลักษณ์ของที่มาของปัญหาความเดือดร้อน นั่นคือ ที่ตั้งของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

อันเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจรัฐ เท่ากับเป็นการท้าทายอำนาจรัฐและช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมในเวลาเดียวกัน ซึ่งมีผู้ร่วมชุมนุมเพียง 20 คน ซึ่งสถานการณ์ถูกบีบบังคับให้ชุมชนต้องลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อปกป้องบ้านเกิดของตนเอง เดินทางไปกรุงเทพฯด้วยรถไฟฟรี หลายคนไม่เคยนั่งรถไฟ เงินก็มีจำกัด จึงจำเป็นต้องประหยัดให้ได้มากที่สุด ต้องเตรียมเสบียงให้พร้อม ชาวบ้านที่ไม่สะดวกก็ฝากขนมฝากอาหารมาให้ ซึ่งในระหว่างที่ชุมนุมนั้นมีเครือข่ายต่างๆ ทั้งทนายจิตอาสา มูลนิธิสิ่งแวดล้อมคอยให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนขบวนการ เช่น อุปกรณ์ในการชุมนุม แผ่นป้าย รูปแบบการแสดงสัญลักษณ์ เป็นต้น โดยแบ่งทีมกันไปแสดงสัญลักษณ์ตามสถานที่ต่างๆ ที่ละ 3-5 คนโดยมีสื่อคอยติดตามทำข่าวอยู่ตลอดเวลา ทำให้ตลอดระยะเวลาที่ชุมนุมที่กรุงเทพมหานครมีการออกข่าวของขบวนการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ถ่ายทอดข้อมูลแก่สาธารณชนเกือบทุกวัน รวมทั้งการไลฟ์สดผ่านเฟซบุ๊ก อย่างไรก็ตามแม้จะได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายต่างๆ แต่ทางแกนนำกลุ่มรักษ์โตนสะตอได้ขอร้องไม่ให้เครือข่าย มูลนิธิต่างๆที่เข้ามาสนับสนุนช่วยเหลือกลุ่มออกสื่อ เพราะภาพที่ออกไปจะกลับกลายเป็นว่าชาวบ้านไม่ได้เป็นผู้เดือดร้อนที่ออกมาประท้วง แต่จะถูกกล่าวหาว่าเป็นกลุ่มนักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐ ซึ่งอาจทำให้การเคลื่อนไหวที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวบ้านเกิดความไม่ชัดเจนและไม่สามารถสร้างแรงกระเพื่อมในเชิงสาธารณะได้

2) ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ กลุ่มรักษ์โตนสะตอยังใช้กลยุทธ์ชักจูงโน้มน้าวในกลวิธีการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในระบบการเมืองปกติ ซึ่งอยู่ในบรรทัดฐานของประชาธิปไตยสมัยใหม่ โดย “การล็อบบี้” เพื่อให้สามารถเข้าถึงผู้มีอำนาจตัดสินใจได้มากกว่าทั้งในทางส่วนตัวและเป็นทางการเพื่อเข้าไปมีอิทธิพลกดดันกระบวนการตัดสินใจของรัฐ ซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งในการต่อสู้และเจรจาต่อรอง โดยในที่นี้ได้ยื่นหนังสือและพูดคุยแลกเปลี่ยนกับตัวแทนพรรคการเมืองโดยตรง ซึ่งบางคนเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพัทลุง ได้แก่ พรรคประชาธิปัตย์ คือ นายนริศ ขำนุรักษ์ พรรคภูมิใจไทย คือ นางนาที รัชกิจประการ ส่วนพรรคก้าวไกล คือ นายธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ

เนื่องจากในช่วงเวลานั้นที่มีการชุมนุมเคลื่อนไหวเป็นช่วงที่มีการประชุมคณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณพ.ศ.2564 เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2563 นายธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ ที่ปรึกษาคณะกรรมาธิการวิสามัญได้อภิปรายเสนอให้ตัดงบประมาณโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว จังหวัดพัทลุงและโครงการบรรเทาอุทกภัยเมืองนครศรีธรรมราชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เนื่องจากประชาชนไม่ได้ประโยชน์และมีโครงการอื่นที่จำเป็นมากกว่า โดยปรากฏว่าที่ประชุมลงมติคะแนนเสียงให้ตัดงบการสร้าง 22 เสียง และเห็นด้วยให้สร้างต่อ 21 เสียง จึงมีมติเสียงข้างมากชนะไปด้วยคะแนน 22 ต่อ 21 เสียง ส่งผลให้โครงการนี้จำต้องถูกระงับไปในปีงบประมาณ 2564 ซึ่งบรรลุผลสำเร็จตามข้อเรียกร้องของชาวบ้านในนามกลุ่มรักษ์โตนสะตอไปได้ระดับหนึ่งที่ต้องการให้มีการศึกษาแนวทางดำเนินการบริหารจัดการน้ำโดยมีผลกระทบกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด จึงได้ยุติการชุมนุมหลังจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ลงนามในคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการศึกษาข้อเท็จจริงโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่วที่ 2/2563 ลงวันที่ 3 กันยายน พ.ศ.2563 เพื่อให้ได้ข้อมูลข้อเท็จจริงสำหรับประกอบการพิจารณาในการแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในการดำเนินการโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว

สรุปและอภิปรายผล

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มรักษ์โตนสะตอ เป็นการเคลื่อนไหวที่ต้องการเรียกร้องความชอบธรรมจากภาครัฐ โดยตั้งคำถามถึงความโปร่งใสในกระบวนการดำเนินการโครงการที่ไม่ได้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากประชาชน จนทำให้เกิดความขัดแย้งในโครงการภาครัฐ โดยชาวบ้านรวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวคัดค้านโดยใช้

ยุทธวิธีการชุมนุมประท้วงที่ไม่ใช้ความรุนแรง เป็นการต่อสู้โดยการอาศัยพลังความรู้และการระดมทรัพยากรจากเครือข่ายพันธมิตรต่างๆ [4] พลวัตของยุทธวิธีการเคลื่อนไหวและการพัฒนายุทธวิธีมักเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายต่อต้านและการตอบโต้จากรัฐ [10] ทำให้ขบวนการต้องปรับเปลี่ยนการต่อสู้ไปสู่อีกวิธีการหนึ่งอยู่ตลอดเวลาและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในการเลือกใช้แต่ละวิธีเพื่อเอาชนะการจัดการของรัฐ [2] ซึ่งการดำเนินกลยุทธ์การเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์โตนสะตอเป็นไปในลักษณะการคิดวันต่อวันในการบังคับให้ผู้มีอำนาจใส่ใจต่อข้อเรียกร้องของกลุ่ม เพราะจำเป็นต้องใช้ยุทธวิธีที่เหมาะกับการเคลื่อนไหวที่ต้องการความยืดหยุ่นสูง โดยปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่ไม่สามารถคาดเดาได้ล่วงหน้า และยังเป็นการทำให้อีกฝ่ายคาดเดาไม่ได้ เพื่อตอบโต้ยุทธวิธีของฝ่ายรัฐที่ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา ทั้งนี้การใช้ยุทธวิธีใดๆขึ้นอยู่กับการตอบโต้หรือการต่อรองของฝ่ายรัฐเป็นสำคัญ

แม้ว่าจะมีผู้ชุมนุมเคลื่อนไหวจำนวนน้อยแต่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจำเป็นต้องมีการพัฒนานวัตกรรมยุทธวิธีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโครงสร้างโอกาสทางการเมืองด้วยที่เอื้อให้ขบวนการสามารถสร้างให้เกิดศักยภาพในการปฏิบัติยุทธวิธีได้อย่างมีประสิทธิภาพ [11] จะเห็นได้จากในการเคลื่อนไหวชุมนุมที่กรุงเทพมหานครจะมีรูปแบบการแสดงสัญลักษณ์ โดยแบ่งทีมกันไปแสดงสัญลักษณ์ตามสถานที่สำคัญต่างๆคราวละ 3-5 คน เพื่อช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมโดยการถ่ายทอดสดผ่านสื่อออนไลน์ ผ่านสื่อหลัก ส่งผลให้การเคลื่อนไหวของกลุ่มสามารถแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวบ้านที่ชัดเจนและสร้างแรงกระเพื่อมในเชิงสาธารณะได้ สอดคล้องกับที่ วิเชียร [9] พบว่าอุปสรรคในการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวเกิดจากปัจจัยภายใน ได้แก่ การขาดแกนนำ/ผู้นำ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ โครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่ปิด สื่อมวลชนมีการตอบรับในระดับแคบเพียงท้องถิ่นเท่านั้น ไม่มีสื่อระดับชาติให้ความสนใจ

นอกจากนี้แกนนำและที่ปรึกษาที่เป็นเครือข่ายพันธมิตรของกลุ่มถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการเคลื่อนไหว รูปแบบยุทธวิธีและถ่ายทอดข้อมูลระหว่างกัน จากการศึกษาพบว่ายิ่งที่ปรึกษามีประสบการณ์ในการเคลื่อนไหวสูงมากเท่าไหร่ การคิดวางแผนและพัฒนายุทธวิธีการเคลื่อนไหวจะมีโอกาสประสบความสำเร็จสูง ในขณะที่แกนนำของกลุ่มรักษ์โตนสะตอเป็นผู้นำรุ่นหนุ่มสาว อายุประมาณ 30-40 ปี ซึ่งเคยผ่านการต่อสู้ชีวิตภายนอกชุมชน สอดคล้องกับ ประภาส [12] ที่กล่าวว่า แกนนำประเภทหนึ่งในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมไทย ได้แก่ ผู้นำรุ่นหนุ่มสาว ที่ได้รับการศึกษา โดยแกนนำกลุ่มรักษ์โตนสะตอได้รับการศึกษาในระดับปริญญาตรี สามารถโน้มน้าวผู้คนได้ มีความกล้าหาญในการตัดสินใจ เนื่องจากเป็นการต่อสู้กับอำนาจรัฐและกลุ่มอิทธิพลในพื้นที่จังหวัดพัทลุง จึงเป็นเรื่องที่มีความเสี่ยงสูงมาก นอกจากนี้มีข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะบทบาทที่สำคัญประการหนึ่งของแกนนำกลุ่มรักษ์โตนสะตอ คือ ผู้นำจะไม่ “เก็บเงิน” ไว้ที่ตนเองเลย โดยต้องมีการบริหารจัดการเงินของกลุ่มด้วยความโปร่งใส ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญในการสร้างความน่าเชื่อถือของแกนนำที่ไม่ทำให้สมาชิกหรือชาวบ้านเกิดความเคลือบแคลงสงสัยในตัวผู้นำเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่เกิดจากการเคลื่อนไหว เนื่องจากมีการสร้างกระแสข่าวว่ากลุ่มคัดค้านที่รวมตัวกันก็เพื่อเรียกร้องเอาผลประโยชน์จากโครงการเพื่อแลกกับการหยุดคัดค้านโครงการ หรือกรณีที่กลุ่มอิทธิพลมาเสนอเงินแก่แกนนำเพื่อให้หยุดการเคลื่อนไหว จากจุดนี้แกนนำจึงพยายามทำให้เรื่อง “เงิน” กลายเป็นจุดแข็งของกลุ่มว่ามีความชัดเจนโปร่งใสในบัญชีรายรับ-รายจ่ายของเงินสนับสนุนช่วยเหลือและเงินบริจาค ดังนั้นในหมู่แกนนำด้วยกันก็ต้องรู้ใจกันและมีความไว้เนื้อเชื่อใจระหว่างกันจริงๆ ความไว้วางใจในแกนนำจึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญอย่างมากในการเคลื่อนไหว นอกจากนี้จากการศึกษาพบว่าทักษะการสื่อสารระหว่างแกนนำก็เป็นสิ่งสำคัญ จำเป็นต้องมีการสื่อสารกันให้มากโดยต้องเป็นเนื้อหาสาระที่สำคัญ พยายามอย่าพูดอะไรที่ทำให้เกิดความสงสัย เคลือบแคลง การพูดคุยระหว่างแกนนำในช่วงที่มีความขัดแย้งในสถานการณ์ต้องพยายามทำความเข้าใจโดยทันทีและบ่อยครั้ง เพราะจะมีฝ่ายตรงข้ามที่มาพูดคุยให้ข้อมูลกับแกนนำบางคนหรือปล่อยข่าวทำลายความน่าเชื่อถือของแกนนำ จึงต้องสื่อสารให้แกนนำทุกคนเข้าใจตรงกันโดยการประชุมพร้อมหน้ากัน สอดคล้องกับ วรวรรณ [8] ที่พบว่าความพร้อมของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดจากความต่อเนื่องในการเข้าร่วมกิจกรรม ขณะที่อุปสรรคของกลุ่มเกิด

จากฝ่ายตรงข้ามปล่อยข่าวลือ การปิดเส้นทางเพื่อสกัดกั้นการร่วมชุมนุม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสื่อสารกันภายในกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ

แม้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจะใช้ยุทธวิธีท้าทายขัดขวางการเมืองระบบปกติ แต่ก็จำเป็นต้องใช้ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติร่วมด้วย โดยการล็อบบี้เพื่อให้สามารถเข้าถึงผู้มีอำนาจตัดสินใจเพื่อเข้าไปมีอิทธิพลกดดันกระบวนการตัดสินใจของรัฐ เนื่องจากเป็นช่วงที่มีการประชุมคณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณพ.ศ.2564 ซึ่งจะช่วยเพิ่มโอกาสในการประสบความสำเร็จของการบรรลุเป้าหมายกลุ่มได้ การใช้ยุทธวิธีต่างๆเหล่านี้ในการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์โตนสะตอได้นำไปสู่ความสำเร็จในการเคลื่อนไหวภายใต้โครงสร้างโอกาสทางการเมือง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1) การดำเนินการโครงการภาครัฐควรสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง โดยให้ชาวบ้านสามารถเข้ามาต่อรองผลประโยชน์ร่วมของชุมชน ต้องสร้างให้เกิดการสนทนาทางนโยบายในลักษณะปรึกษาหารือ โดยมีจุดเน้นอยู่ที่การสร้างพื้นที่ให้ทุกๆฝ่ายสามารถเข้ามาร่วมถกแถลงโดยปราศจากการชี้นำและการควบคุมโดยอำนาจรัฐหรือผู้นำที่เป็นทางการในพื้นที่ รวมทั้งนำเสนอข้อมูลที่ถูกต้อง

2) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำควรให้ชุมชนท้องถิ่นมีอำนาจในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำและควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำซึ่งจะเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในการใช้น้ำของชุมชน ดังนั้นเจ้าหน้าที่รัฐควรจะรับฟังทางเลือกในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำจากคนในชุมชนร่วมด้วย

3) การพัฒนานวัตกรรมยุทธวิธีที่หลากหลายในการคัดค้านโครงการ และวิธีการสร้างการตระหนักรู้ให้กับสมาชิกอย่างต่อเนื่องกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษ์โตนสะตอสามารถนำไปประยุกต์ปรับใช้กับชุมชนพื้นที่อื่นๆที่ได้รับผลกระทบจากโครงการขนาดใหญ่อื่นๆของภาครัฐในกรณีที่ไม่มีความชอบธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินการโครงการ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษารูปแบบระดับการจัดองค์กรของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจากกลุ่มที่ไม่มีโครงสร้างการจัดองค์กรจนสามารถพัฒนารูปแบบเป็นระดับการจัดองค์กรที่มีโครงสร้างเข้มแข็ง รวมทั้งศึกษาแนวทางการสร้างการปลดปล่อยการตระหนักรู้ของสมาชิก ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมากในการสร้างความยึดมั่นผูกพันของสมาชิกต่อการเคลื่อนไหว

2) ควรมีการศึกษาแนวทางการสร้างความไว้วางใจในโครงการภาครัฐที่มีสถานการณ์ของความขัดแย้ง เพื่อหาแนวทางในการลดความขัดแย้งและเพิ่มระดับความไว้วางใจให้เพิ่มขึ้น อันจะนำไปสู่ความร่วมมือของประชาชนในการดำเนินโครงการ

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องความขัดแย้งในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษาโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว จังหวัดพัทลุง ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณรายได้ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ ขอขอบคุณรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองธง จังหวัดพัทลุงที่กรุณาให้ข้อมูลเชิงลึกและผู้ที่มีส่วนในการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกท่านจนทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

1. Research Center for Business Networks and Strong Community. Guidelines and Measures for Water Resources Management. Bangkok: Phranakhon Rajabhat University; 2011. Thai.
2. McCarthy JD, Zald MN. Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory. American Journal of Sociology. 1977; 82(6) (May): 1212-1241.
3. Chumpol P. Social Movements. In: Preechasilapakul S. Walking Across Academic Boundaries and 60 Years of Activism Prapas Pintobtang. Bangkok: RueanKaew Publishing; 2022. Thai.
4. Della Porta D. Contentious Politics in Emergency Critical Junctures. Cambridge: Cambridge University Press; 2022.
5. Glasius M, Pleyers G. The Global Moments of 2011: Democracy, Social Justice and Dignity. Development and Change. 2013; 44(3) (May): 547-567.
6. The Phatthalung Provincial. Supporting documents for the meeting of the sub-committee on civil rights and political rights in case of the Ban Muang Takua dam project. Phatthalung: Phatthalung City Hall; 2016. Thai.
7. Budget Bureau. Summary of Expenditure Budgets 2020-2021.2021 [cited 2023 April 2]. Available from: http:// www.bb.go.th/ topic3.php?gid=862&mid. Thai.
8. Buranrak W. People' s Political Movement: A Case Study of Environment Conservation Group in Udon Thani Province. [Master thesis]. Chiang Mai: Chiang Mai University; 2005. Thai.
9. Taratham V. The Readiness of Social Movements: The Case Study of Seri Chon Group in Ubon Ratchathani Province. [Master Independent Study]. Ubon Ratchathani: Ubon Ratchathani University; 2017. Thai.
10. McAdam D. Political Process and the Development of Black Insurgency 1930-1970. Chicago: University of Chicago Press; 1982.
11. Tarrow S. Power in Movement: Social Movements, Collective Action, and Politics. Cambridge: Cambridge University; 1994.
12. Pintobtang P. Political Analysis Framework in Social Movement Theory. Chiang Mai: Heinrich Boll Foundation; 2009. Thai.